

Fordítás

Paul Chutkow: Gérard Depardieu c. könyvéből, 201-221 oldalak

Kiadó: Kindler Verlag, München (1994)

Eredeti cím: Depardieu. A Biography, Kiadó: Alfred A. Knopf, New York (1994)

Dr. Mozart

Gérard nagyon el volt keseredve. Bár nagyon bízott Cochet professzorban és kereste is a segítséget, de dr. Tomatis-ról eddig még soha nem hallott. Azt pedig sehogy sem tudta elképzelni, hogy valaki őt meg tudná szabadítani szégyenletes beszédhibáitól, melyek egész eddigi életét megkeserítették. Mit tudhat ez az ember? Beültet a szájába egy új nyelvet? Idegessége ellenére felült a metróra és elment a Diadalívig, majd onnan gyalog tovább a Parc Monceau-val szemben lévő elegáns lakóházig.

A vidéki épületekhez szokott szeme számára ez az épület maga volt a kőbe vésett párizsi kultúra. Ebben az épületben helyet kapott egy ügyvédi iroda és több luxuslakás is, az előcsarnokban lévő réz frissen volt polírozva és középen egy lenyűgöző csigalépcső vezetett felfelé, mint egy égboltba vezető út. Châteauroux-ban ilyen épületek nincsenek. Tomatis intézete egy egész emeletet foglalt el, s amikor Gérard belépett, alig mert hinni szemének: fertőtlenítő szagú orvosi rendelőre számított, ám ehelyett egy izlésesen berendezett, képekkel és szobrokkal díszített váróhelyiségben találta magát. A váróból két nagy helyiség nyílt melyekben fejhallgatóval emberek ültek. Az egyik helyiségben lévő emberek úgy néztek ki, mintha nyitott szemmel aludnának, ringatták magukat a muzsika dallamára, vagy kibámultak az ablakon. A másik helyiségben kis színes fülkék voltak, melyekben szintén fejhallgatóval egy-egy ember ült és rajzolgatott vagy vízfestékekkel festett. A két helyiség között egy elektromos készülékekkel és hatalmas, lassan forgó magnetofonokkal kitűnően felszerelt hangstúdió helyezkedett el. A csend viszont meglehetősen nagy volt, a hangulat szinte ünnepélyesnek tűnt. De miféle túláradó zene ez, ami a fejhallgatókból kiszűrődött és Gérard egész halkán hallotta?

Mozart.

Gérard teljesen összezavarodva mutatkozott be a recepciós pultnál, ahonnan a híres orvos elé vezették. Tomatis professzor a rá jellemző vidámsággal üdvözölte őt, majd leültek és beszélgettek. Tomatis magas, erős testalkatú volt és nagyon magabiztosnak tűnt. Nagy kezei voltak, magas homloka, teljesen kopasz koponyája és megnyerő mosolya, mely kivillantotta az egymástól kissé távol álló fogait. Annak ellenére, hogy már nem praktizált orvosként, az egész fellépése egy gyakorlott orvosé volt: barátságos, bátorító, atyai. Gérard kételyei ellenére azonnal szimpatikusnak találta. Már az első beszélgetés alkalmával felismerte Tomatis, hogy a fiatalember hatalmas problémákkal küzd. „Nagyon félnék és nagyon zárkózott volt” emlékezett vissza a professzor. „Okvetlenül színész szeretett volna lenni és hitte, hogy rendelkezik a szükséges képességekkel, de félt, hogy nem sikerül neki.” Tomatis azonnal rájött, hogy honnan erednek Gérard félelmei. „Testméreteit tekintve már akkor is a ma ismert óriás volt, és már akkor is rendelkezett ezzel a hihetetlen izomzattal, de a hangja akadályozta, ami alig szólt. Csak kevéske hang jött ki a torkán. És a legszörnyűbb az volt, hogy minél jobban igyekezett, annál kevésbé sikerült.”

A beszélgetés után Tomatis professzor egy sor látszólag egyszerű diagnosztikai tesztet rendelt el, melyeket Gérard-nak el kellett végeznie. Egy hangszigetelt fülkében a laborasszisztens a fejére rakott egy fejhallgatót és elkezdte a hallását vizsgálni. A

fejhallgatóban először egyes hangok voltak hallhatóak és Gérard-nak jeleznie kellett, amint hallotta a hangokat. Miután mindkét fülét külön letesztelték az asszisztens a fejhallgatók egyikét a halántékára, a másikat a fején hátul rögzítette. Így állapították meg, hogy Gérard csontjai hogyan vezetik a hangot a füléhez. A következő tesztfázisban azt mérték meg, hogy hogyan tudja Gérard a hangokat megkülönböztetni, jeleznie kellett, ha a hallott hang ez előző hanghoz képest magasabb vagy mélyebb volt. Nyolc további teszt következett, melyek szintén elég egyszerűnek tűntek: mutasson rá egyik fülére, szemére, illetve az asszisztens szemére. Nézzon át ezen a csövön. Dobja fel a levegőbe a labdát, illetve rúgjon bele a labdába. Rajzoljon a földre a lábával egy négyzetet. Ökölrel boxoljon bele a levegőbe. Ezzel állapították meg, hogy Gérard jobb- vagy balkezes, illetve hogy jobb- vagy ballábas-e. Végül két percen keresztül egy mikrofonba kellett beszélnie, hogy a hangmennyiségét és mintázatát felvételen rögzítsék.

A tesztek végeztél közvetlenül egy grafikont készítettek, melyet Tomatis professzor hallásgörbének nevezett – ez volt Gérard hallásának vizuális megjelenítése. A hallásgörbe révén megszületett Tomatis professzor első diagnózisa: Gérard hallása nem volt rendben, jobb füle kimondottan károsodott volt. A jobb füle miatt nem tudta a fülébe érkező hangokat rendszerezni – magyarázta Tomatis. „Még ha halkán beszélt is, nagyon hangosnak hallotta a hangját.” Tomatis-nak nem volt sem pszichológusi sem pszichiáteri végzettsége. Mégis a hallásgörbe és hasonló beszédhibák kezelésének harmincéves tapasztalata alapján egy második diagnózist is felállított: Gérard halláskárosodásának okai nem testi, hanem „tisztán pszichikai eredetűek” voltak. Tomatis következtetése szerint a károsodott jobb fül miatt két további agyi irányítású funkció károsodott meg: az emlékezet és a koncentráció. Tomatis meg volt győződve arról, hogy ez a fiatalember érzelmi és pszichikai problémák kuszaságában élt, melyek az életét rémálommá változtatták. „Agresszióval teli fiatal emberek, akik nem tudják kifejezni magukat, valahol megsérültek” magyarázta a professzor. „Gérard ebből a szempontból extrém eset volt. Óriási erővel rendelkezett és nagyon agresszívvá tudott válni, viszont nem tudta kifejezni magát, ami a dolgon tovább rontott. A legmegdöbbentőbb ebben az esetben az volt, hogy amikor Gérard beszélni akart, kvázi saját magát fojtotta meg. Amikor pedig megpróbált egy szöveget megtanulni, nem tudta megjegyezni. Egyszerűen nem volt emlékezte.” Gérard tudta, hogy mindez igaz. Tomatis-nál folytatott terápiája kezdetén a könyv nélküli tanulás kín volt számára, és ha mégis sikerült megtanulni a szöveget, akkor sem tudta sokáig észben tartani.

Tomatis nem közölte vele diagnózisát, hanem egyszerű, világos szavakkal elmagyarázta a fiatalembernek, hogy egy kezelési programot szeretne vele elvégezni beszédhibáinak csökkentésére, hogy lehetővé tegye számára a színészet iránti érdeklődésének kiélését. Gérard megkérdezte, hogy milyen kezelés vár rá. Műtét? Gyógyszer? Beszédterápia? Nem. Tomatis válaszában egyikhez sem volt semmi köze: „azt szeretném, ha a következő két hétben minden nap eljönne hozzám és két órán keresztül Mozartot hallgatna.”

– Mozartot? – kérdezte Gérard

– Mozartot. – felelte a professzor

– Hmm.... Mennyit kell fizetnem?”

Tomatis csak mosolygott. Sejtette, hogy a fiúnak nem volt pénze. Elhatározta, hogy térítés nélkül kezeli: „Nem kell semmit sem fizetnie.”

Gérard teljes ámulatban ment haza. Hogy a csudában fog kigyógyulni beszédhibáiból csupán Mozart zenéjének hallgatása révén? Mi egyáltalán ez a groteszk kezelés – hókuszpókusz? Erős kételyei ellenére másnaptól eljárta Tomatis intézetébe és napi kétórányi dózisban kezeltette magát Mozarttal. Viszont a fejhallgatóból nem tisztán Mozart jött: a zene

egy sor szűrőn keresztül jutott el a füléig. Némely napokon a zene megszűrése csak minimális volt, megint másik napon pedig olyan erős szűrést alkalmaztak, hogy már csak ritmikus karcolás szerű hangot lehetett hallani. Az egészet nagyon különösnek és felkavarónak találta, de már három-négy nap után jelentős változásokat vett észre testi és lelki aktivitásában. Alvási ritmusa erősen ingadozott, étvágya és koncentrációs készsége úgyszintén. S míg az első napok nem voltak különösebben szívderítőek számára, hirtelen azon kapta magát, hogy alig várja a következő Mozart-injekciót. Érezte, hogy valami nagy horderejű történik vele, pedig nem is sejtette, hogy hol fog kilyukadni.

Tekintettel arra, hogy mi történt Gérard Depardieu-vel a kezelés alatt, vegyük alaposabban is szemügyre Tomatis ötleteit és módszereit.¹

Alfred Tomatis teljes gondolkodását a legjobban úgy lehet bemutatni, ha a magánéleti és szakmai életét szemügyre vesszük: életében az orvossá, kutatóvá válás vágyának mozgatórugója gyermekkori álmiaihoz vezethetőek vissza. Anyja olasz, apja francia volt. Tomatis 1919-ben született Nizzában. Koraszülött volt, hat és fél hónapos terhességből született. Amikor kikerült anyja hasából azt hitték, hogy halott. Alig másfél kilógrammot nyomott és nem mutatott semmi életjelet. Tomatis elbeszélése szerint egy éles elméjű nagyanyja élesztette őt újra. Ennek az eseménynek a kapcsán egész életén át különösen vonzódott a természettudományokhoz és orvostudományhoz, továbbá különösen érdeklődött az anyaméhben töltött életszakasz iránt, mely kutatásainak jelentős részét képezik.

Tomatis kutatási vágya azonban egy másik gyerekkori traumára is visszavezethető. Egy olyan családban cseperedett, amelynek közös nyelve a dél-francia nyelvjárás volt. A francia nyelv idegen volt számára, szinte egyáltalán nem beszélte. Ez az iskolában borzasztó megalázó helyzetbe hozta, s egyidejűleg nagyon serkentőleg is hatott rá. Nagy erőfeszítések révén tudta csak áthidalni a francia nyelvbéli hiányosságait, Nizzában végezte tanulmányait, majd Párizsba ment, hogy orvosi tanulmányait megkezdje és beiratkozott a Sorbonne-ra.

A náci megszállás ideje alatt általános orvostant és neurológiát tanult, majd a fül-orr-gégészeti szakirány mellett döntött. Amikor a Szövetségesek Normandiában partra szálltak és Párizsban a bombatámadások egyre hevesebbek voltak, ő is, mint a többi orvostanhallgató, segített a sebesültek ellátásában. A háború után saját rendelőt nyitott és a légierő tanácsadó orvosa lett. E tisztségénél fogva olyan férfiakat kezelte, akiknek a hallása lövések, robbanások, sugárhajtású repülőgépek dübörgése miatt károsodott. Ez a tevékenység volt későbbi munkájának az alapja. Egy Amerikából importált audiométer (hallást mérő készülék) segítségével tesztelte a halláskárosult férfiakat és elkezdte megvizsgálni, hogy a munkahelyi ártalomként elszenvedett halláskárosodás mennyiben befolyásolta a motorikus készségüket, illetve pszichikai stabilitásukat. Ennek során különböző szabályosságokra figyelt fel: a halláskárosodás gyakran az agyon és a test más részein is károsodásokhoz vezet.

¹ Tomatis professzor hozzájárulását adta (Depardieu engedélyével) ahhoz, hogy ezen önéletrajzi írásban munkájáról és erről a speciális esetről kerüljön szó. Szokatlan kezdeményezése megértése érdekében javasolta továbbá Tomatis, hogy a szerző maga is vesse alá magát egy diagnosztikus eljárásnak, majd egy a Depardieu-éhez hasonló kezelésnek. A szerző beleegyezett. A következő szövegrészek Tomatis-szal és munkatársaival folytatott beszélgetéseken, Tomatis könyvek elolvasásán, Depardieu-vel és korábban Tomatis kezelésén már részt vett páciensekkel folytatott beszélgetéseken, valamint a szerző személyes, két héten keresztül a terápiás módszerek és eljárás révén gyűjtött tapasztalatán alapszanak.

Ettől kezdve Tomatis figyelme kizárólag az emberi fülre összpontosult, de foglalkozott a hang és beszéd különböző zavaraiával is. Apja, Umberto Tamatis, operaénekes volt és Alfred rendelőjében sok hivatásos operaénekest kezelt hangproblémákkal. Egyszer apjának két kollégája jött hozzá, két bariton, azonos tünetekkel: bizonyos hangokat nem tudtak kiénekelni. Akkoriban az orvosok minden hangképzési problémát egyöntetűen a torokból, illetve a gégefőből eredeztettek. Amikor Tomatis megvizsgálta a két énekest, nem talált semmilyen szervi problémát: sem a torkukban sem a gégefőjükön. Ezért megvizsgálta a hallásukat.

Ugyanazon audiométerrel tesztelte az énekeseket, mint a légierő katonáit és az eredmény egyöntetűen alakult: a két énekes „hallásgörbéi” feltűnően hasonlítottak a légierőnél tevékenykedő páciensek görbéihez, akiknek a hallása károsodott a repülőgépek zajától és robbanásoktól. A két bariton részben halláskárosodott volt. De mitől keletkezett ez a károsodás? Tomatis audiométere segítségével különböző kísérleteket végzett. Az énekes szája előtt egy méterrel rögzített egy mérőkészüléket és megkérte őket, hogy úgy énekeljenek, mint egy előadáson vagy próbán. Ellenpróbaként sok más énekes hangját is tesztelte. Az eredmény drámai volt:

„A jó, professzionális énekesek 80-90 decibelt énekeltek ki, ha csak fél erővel énekeltek. Ha teljes hangerővel énekeltek, akkor gond nélkül 110, 139, sőt 140 decibelt is elért hangerejük. Az egy méteres távolságban mért 130 decibel a koponyán belül eléri a 150 decibelt.” Ez fülsiketítő zaj. Az akkori idők sugárhajtású repülőgépei a talaj közeli sebességnél csak 132 decibel zajt produkáltak. Az énekesek fejében tehát akkora a hangvisszaverődés, mely egy sugárhajtású repülőgép zajának felel meg. Nem csoda tehát, hogy a hallásuk károsodásra volt hajlamos.

Az énekesek csökkent hallása viszont nem ad magyarázatot arra, hogy miért nem tudtak bizonyos hangokat kiénekelni. Így Tomatis egy elképesztő hipotézist állított fel: csak azt a hangot tudja a torok kiénekelni, amit a hallás érzékel. Ha egy énekes egy bizonyos hangot nem jól hall, akkor azt a hangot nem is tudja kiénekelni. Összegezve Tomatis a következő felismerésre jutott: „A hallásunkkal énekelünk.”

Hipotézisének ellenőrzése és az abból eredő következmények feltárása céljából a professzor a híres olasz tenor, Enrico Caruso hangját vizsgálta. Ő ugyan már 1921-ben meghalt, de nagyon sok felvételt készült a fellépéseiről, s ezeket a felvételeket tesztelte Tomatis a készülékeivel. Rájött, hogy Caruso hangja 1896 és 1902 között nagy erejű volt, de semmiképpen sem volt sugárzó. 1902-től viszont javult a hangminősége: teljesen letisztult és sugárzott az erőtől, amely a nagy ismertséget hozta meg számára. Tomatis jól hallotta a különbséget és a teszteredmények alapján a hangminőség számokban is kifejezhető javulásáról lehetett beszélni. „Nyilvánvalóan Caruso egyfajta szűrésből profitált, mely lehetővé tette számára, hogy a magas frekvenciájú hangokat minden felhangjával hallja, ellenben az alaphangokat kevesebb frekvenciával.”

De honnan ered ez a szűrés és a hangminőség javulása? A válasz kutatása során Tomatis több könyvet is elolvasott Caruso életéről. A professzor rájött, hogy a tenor 1901 végén vagy 1902 elején pontosan le nem írt jobb arcféltekén végzett műtéten esett át. „A szerző nem írta le a részleteket, de el tudtam képzelni, hogy mi is játszódhatott le.” írja Tomatis. „Az Eustach-féle kürtje megsérült, s ezáltal egy részbeni sükettség állt be, s ez tette a tehetséges énekest a világ egyik legnagyobb hangtehetségévé! Caruso a műtét után már nem hallotta a mély frekvenciákat. Azért énekelt olyan hihetetlenül gyönyörűen, mert már csak egy bizonyos hangtartományon belül hallott.”

Ez Tomatis hallásra irányuló érdeklődése szempontjából teljesen új távlatokat nyitott. Ha a hallás határozza meg a hangot és nem kizárólag a gégefő, akkor a hang- és beszédhibákat talán a hallás kezelésével is fel lehet ismerni és kezelni. És ha azért javult nem várt magasságokban Caruso hangjának minősége, mert egy „szűrőn” keresztül hallotta a zenét, akkor talán egy károsodást elszenvedett hangot is lehet szűrőn keresztül hallgatott zene segítségével gyógyítani?

Ennek az ötletnek az ellenőrzésére fejlesztette ki Tomatis annak a készüléknek a prototípusát, amit ma „elektronikus fülnek” neveznek. Ha egyszerűen szeretnénk a készülék működését leírni, akkor elmondható, hogy a szerkezet a hangszalagról lejátszott zenét a páciens fülén lévő fejhallgatóhoz szűrőkön keresztül juttatja el. A szűrés kényszeríti a hallást, hogy egy addig szokatlan frekvenciához szokjon. Tomatis hitte, hogy az ember teljes hallási mintázatát „át lehet nevelni”, ha újra és újra kényszerítik a számára újfajta erőfeszítésre, valamint az „átnevelés” révén a sérült hangot újra helyre lehet állítani. Más szavakkal kifejezve: Tomatis hitte, hogy a hangot meg lehet gyógyítani, ha sikerül a hallást meggyógyítani.

Az „elektronikus füllel” végzett kezdeti kísérletek igazolták elméletét. De hogyan győzze meg pácienseit arról, hogy vegyenek részt hallásuk átnevelésén heteken – súlyos esetekben hónapokon – keresztül naponta két órán át? S ekkor került be a képbe Wolfgang Amadeus Mozart. Az elvégzett számos teszt révén Tomatis tudta pácienseitől és munkatársaitól, hogy Mozart zenéjének hallgatása nagyon kellemes, továbbá zenei munkássága olyan gazdag és sokoldalú volt, hogy az unalom veszélye nem fenyegeti az embert. Mozart zenéjét azért is részesítette előnyben Tomatis, mert különösen gazdag a magas frekvenciatartományban, s ebben a hangtartományból ered igen sok beszédzavar.

Kutatások és számtalan e téren végzett teszt révén Tomatis kifejlesztette legfontosabb eszközét a hallásproblémák diagnosztizálására és a terápiás fejlődés mérésére: a „hallásgörbét”, mely az egyedi hallásminta képbeli megjelenése. Diagnosztikai ellenőrző eljárások révén – melyeket Gérard-nál is alkalmaztak – két hallásgörbét készített Tomatis, illetve munkatársai. Az egyik az ember ideális hallásgörbéje, melyen látható, hogy mely frekvenciákat és hangokat milyen minőségben kellene hallani. A másik görbe pedig azt ábrázolja, hogy milyen jól működik az adott személy füle és hallása. Az ideális hallásgörbe általában egy szépen ívelt görbéből áll. A tényleges göbén viszont gyakran láthatóak cikkcakkos, a kívánatos görbétől eltérő részek, sőt egyes frekvenciáknál olykor kiugró eltérések is, melyeket a csökkent hallású páciens egyáltalán nem érzékel. A két görbe összehasonlításával Tomatis és kiképzett munkatársai pontosan meg tudják határozni és mérni a halláskárosodást.

A görbén látható torzulások és törések Tomatis-t és munkatársait azokra a problémákra vezették rá, melyek a beszéd nehézségeiért voltak okolhatóak – függetlenül attól, hogy ezek a problémák szervi vagy tisztán pszichikai eredetűek, mint Gérard esetében is. Tomatis és csapata úgy tudják olvasni a görbéket, mintha a páciens testi és lelki egészségéről szóló átfogó leíratot tartanának kezükben. Tomatis párizsi praxisában az új pácienseket az első diagnosztikus hallásteszt elvégzése után Dominique Cave-hez, egy pszichológushoz vezetik, aki Depardieu kezelése óta Tomatis legfontosabb munkatársaihoz tartozik. Cave először szemügyre veszi a páciens hallásgörbéjét, majd feltesz egy sor kérdést a teszteredménnyel összefüggésben, s melyek révén következtetéseket von le a páciens betegségeiről, anomáliákról, érdeklődéséről.

Hogyan lehet mindezt egy hallásgörbéből kiolvasni? Ráadásul egy olyan tesztből, mely nem tűnik bonyolultabbnak, mint amit egy iskolaorvos akár a gyerek elé is letenne? A kérdésre adott válasz a hallás és a többi testrészhez és agyhoz fűződő viszonyában rejlik. Tomatis-t kutatásai meggyőzték arról, hogy a fül a test „működésében” sokkal fontosabb szerepet játszik, mint azt a legtöbb ember és sok orvos hiszi. Vitathatatlan tény az orvostudományban, hogy a belsőfültől függ az egyensúly, valamint az egyenes testtartás, továbbá fülgyulladásos páciensek gyakran panaszkodnak szédülésre és tengeri betegségre. Tomatis hangsúlyozza, hogy egy beteg fül hatással van testtartástól az emésztésen keresztül a pszichikai és mentális egyensúlyig. Továbbá meggyőződött arról is, hogy a belső fül és az igen érzékeny vesztibuláris rendszer ellenőrzi a „teljes izomzatot”. Tomatis szigorú különbséget tesz aközött, hogy fizikailag mit fogad a fül és az üzenetek között, melyet az agy dekódol és „hall”. Magyarázata szerint előfordulhat magában a fülben is szervi károsodás, de a fül és agy közötti összeköttetésben is lehet probléma.

Tomatis arra a következtetésre jutott, hogy a fül minden agyi funkció számára nagy jelentőséggel bír. A professzor szerint a magas frekvenciájú hangok – ha Mozart zenéjéhez hasonlóan harmonikusan hangoznak el – különösen alkalmasak az agy és annak sokrétű funkciójának stimulációjára. Tomatis kutatásai, más tudósok által végzett pszichológiai tesztek bizonyoságul szolgáltak az orvos számára, hogy a fül az agynak és a központi idegrendszernek hanghullámokat és energiát közvetít meghatározott minta formájában. Leegyszerűsítve elmondható, hogy a magasabb frekvenciák a test és agy legfelsőbb régióiba jutnak, míg az alacsonyabb frekvenciák az alsóbb testrégiókban rezegnek. Tehát minden frekvencia egy meghatározott testrészt „masszíroz”. Ha egy károsodott hallást bizonyos frekvenciájú hanghullámok gátolnak, akkor az agy azzal kommunikáló része, ill. testrész is károsulnak: nem kapja meg a szükséges „hangmasszázszt”. Így a bizonyos frekvenciákra korlátozódo halláskárosodások vezethetnek hátfájáshoz, míg mások hangfrekvenciákban lévő zavarok adott esetben gyomorpanaszokat idézhetnek elő. Ez a magyarázata annak, hogy Tomatis hallásgörbéit úgy lehet olvasni, mint a test és lelkiállapot újlenyomatát.

Most következzen a Tomatis által kifejlesztett terápiás folyamat leírása. A professzor úgy szűri a zenét, hogy a „hangmasszázs” a páciens károsult hallási területét stimulálja, s a hallásgörbét használja térképnek. A hangmasszázs naponkénti ismétlése kényszeríti a fület az átállásra és arra, hogy nyíljon meg minden beérkező frekvenciának. Ha a fül „megnyílik”, akkor a test egésze megkapja a szükséges stimulációt. Mihelyt a test, a központi idegrendszer és a létfontosságú szervek megfelelő stimulációt kapnak, úgy az egész rendszer harmonikussá válik, visszanyeri az egyensúlyát és a megfelelő energiaáramlást. Tomatis emberről alkotott képe sokban hasonlít a kínai orvoslás emberről alkotott képéhez. Hisz abban, hogy a belső gyógyító erő természetes úton képes csillapítani a hátfájást, helytelen testtartást és az arcüreg okozta problémákat. Elmélete szerint ennek feltétele, hogy a hallás teljesen működőképes legyen, az agynak és testnek juttasson energiát, mely aztán zavarok nélkül a teljes központi idegrendszeren keresztül áramlik.

Ez után a Tomatis kutatásai, kísérletei irányába tett kitérő után nézzük meg, hogy Gérard Depardieu egyedi esetében miként hatott Tomatis módszere. A professzor diagnózisa szerint Gérard-nak főleg a jobb füle annyira károsodott, hogy a hangáradatot már nem tudta szabályozni. Ahelyett, hogy a fül egyfajta szűrőként működött volna, egy nyitott szelephez hasonló módon túl sok hangot engedett be az agyhoz és a központi idegrendszerhez. Gérard-t tehát folyamatosan elárasztották a hangok. Az agyát tehát úgymond elöntötte és lehengerelte a sok zaj, mely rég meghaladta Gérard képességét, hogy a hallott hangokat dekódolja. „Ha valaki nem tudja a hangokat dekódolni, akkor nem lesz képes arra, hogy zajokkal szemben

védekezzen” magyarázza Tomatis. „Rosszul hall, és minden hang támadásként éri őt. Túl sok hang ostromozza őt egyszerre. Ez borzalmas lehet.”

Ez a zajáradat szakította meg az összeköttetést Gérard hallása és hangja között, ez a megszakítás pedig befolyásolta a beszédképességét. Artikulációs képességének összeomlásával együtt változott meg pszichéje is, gyakorlatilag egy implozív bomba lett belőle. „Ha egy embernek pszichés problémái vannak, akkor már nem hallgat a testére, teljesen bezárkózik és nagyon elidegenül. Minden a negatív robbanás felé irányul. Az egész élete rémálommá lesz” mondja Tomatis.

Torz hangok és torz energiák okozta implozió vezet a professzor magyarázata szerint a még súlyosabb károsodásokhoz: „Gérard már nem volt képes a valóság és a valótlanág közötti különbségtételre. Egy görbe tükörben látta már csak a világot. Az agya tehát folyamatosan azon fáradozott, hogy a valós képet előállítsa, ami hihetetlen erőfeszítést jelentett. Ha valaki mondott valamit Gérard-nak, akkor nehezebbé esett megfejtetni, hogy az valós vagy sem. Ha ez csak egyetlen mondat, akkor nem olyan vészes, de már három-tíz mondat után ez igen megerőltető és fárasztó. Még rosszabb volt, hogy minden alkalommal, amikor beszélni szeretett volna, a görbe tükrén keresztül kellett tegye. Ez borzalmas lehetett számára.”

De hogy létezik, hogy a hallást „tisztán pszichés eredetű” okok befolyásolják – ahogy ezt Tomatis állítja? „Tételezzük fel,” magyarázza „hogy olyan hangokat hallottam életemben, amik durvák és sértőek voltak. A sértő hangokkal szembeni önvédelem egyik eszközeként a hallás szó szerint kikapcsol és szelektíven jár el, mégpedig a hallásgörbe pontosan azon a helyén. Így védi meg magát támadásoktól, melyek ezen a frekvencián érkezők.... én ezt *szelektív zárásnak* nevezem. Ha egy apa hangja különösen meleg csengésű, akkor az előmozdítja a szociális képességeinket. Amennyiben viszont durva és agresszív csengésű, úgy éppen azon a helyen zárjuk be hallásunkat, majd az adott személyhez fűződő kapcsolatunkat is megszakítjuk. Annak az embernek a hallása, akit verbálisan folyamatosan támadnak vagy a szülők folyamatosan elégedetlenek vele, egyszerűen összecuslik. Ha valakit az apja napról napra kikészít és a saját anyja nem szeret, akkor mi mást is tehet, mint hogy leereszti a függőnyt?”

Leereszti a függőnyt. Ezt a jelenséget figyelte meg és kezelte Tomatis operaénekeseknél, boldogtalan gyerekeknél és háborús traumán átesett katonáknál. Azok a katonák, akik ki voltak téve bombatámadás, fegyverlövés és motorok zajának, először is egy tisztán pszichés halláskárosodást szenvedtek el, másod sorban pedig a zaj elleni védekezés okán a lelkük lehúzta a függőnyt – mondta Tomatis. Hisz abban, hogy egyik szülő hangja pont olyan károsodást képes okozni, mint egy felrobbanó bomba. Gérard-hoz hasonló boldogtalan gyerekek hallásgörbéit tehát, mint a gyermeki lélek részletes leírását lehet olvasni. A hallási görbe alsó mezője jellemzően az apai hang területének felel meg, és az ezen a részen lévő veszteség gyakran azt jelenti, hogy a páciensnek az apjával voltak problémái. A görbe magasabb részein lévő veszteség viszont azt jelenti, hogy a páciens az anyai hanggal és ennek megfelelően az anyával szemben bezárult. Beszédzavaros kicsi gyerekek esetében Tomatis gyakran hangfelvételt készít az anyával és ezeket a felvételeket alkalmazza Mozart zenéjével kombinálva, hogy a gyereket a terápia során „átnevelje”, s ezáltal elfogadja az anyja hangját.

Tomatis soha nem kérdezte pácienseit gyermekkori traumáikról, de a hallásgörbe és intuíciói révén már egy durva képet tudott alkotni Gérard Lilette-hoz és Dédé-hez fűződő

érzelmi nehézségeiről és frusztrációiról, melyek kialakultak nála gyerekkorában az öt testvér mellett, egy kétszobás lakásban lezajlott cseperedés folyamán. Tomatis ifjúkorában a franciával, mint második nyelvvel kellett küzdenie, s tudta, hogy Gérard az iskolában nagyon szenvedett a dadogástól, hebegéstől. Klasszikus pszichoanalitikusok és pszichiáterek valószínűleg egy olyan terápiás formát alkalmaztak volna, melyben Gérard-t koragyermekkorai traumáival konfrontálták volna. De Tomatis kerülte mindent, ami bármilyen módon összefüggött a freudi pszichológiával. Ugyan teljes egészében figyelembe veszi a pszichiátriai és mélypszichológiai területről érkező utalásokat, de saját elméletére alapozva a sérült hallás és a zavart funkciók „átnevelésre” helyezi a hangsúlyt. Meg van győződve arról, hogy az agy és a lélek „Mozarttal jóllakik”, vissza tudja nyerni természetes egyensúlyát és képes önmagát meggyógyítani.

„Az elektronikus fül a páciens számára eufórikussá teszi a hallást” magyarázza Tomatis „s elsősorban lehetővé teszi a fül számára, hogy visszanyerje teljes, szerteágazó szerepét. Egy olyan szerepet, melyről az orvosok többsége is gyakran megfeledkezik. Ha Önnek sok problémája van, úgy én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy el tudom látni az agyát energiával. És ha az agyát ellátom ily módon energiával, úgy intelligens lesz, s megnézi alaposan a problémákat, megfelelően kezeli őket s végül meggyógyul.”

Gérard esetében Tomatis az első kezelési szakaszra tipikus programot írt elő: hatvan óra szűrt Mozart zenét. A Gérard által hallgatott zene személyre szabott szűrésének foka függ a hallásgörbétől, és a mindenkori kezelendő területtől. Zenehallgatás közben a többi pácienshez hasonlóan ő sem foglalkozhatott szellemi tevékenységgel, nem olvashatott, és nem írhatott. Az alvás viszont megengedett, mert Tomatis-nak az a véleménye, hogy a „hangmasszázs” akkor is hat, ha az ember nincs éber állapotban.

Gérard az alvás és étkezési szokásaiban azonnal és igen intenzíven fellépő változáson túl egy jobb testtartást és nagyobb energiapotenciáli figyelt meg. Tomatis és Cave szerint ezek tipikus jelenségek. Néhány esetben a páciens a kezelés első napjaiban letargikus és fáradt lesz. Ha ez az eset áll fenn, úgy megkéri a páciens, hogy annyit aludjon, amennyi igénye van, hogy alvási mintája át tudjon állni. A kezelés további részében a páciens alvása gyakran mélyebb és rövidebb lesz. Gérard is ezt tapasztalta, mégpedig tartós effektusként. Ő, aki mindig korán kelő volt, most éjszakánkénti három-négy órányi alvással könnyen megelégszik.

Megkérték Gérard-t, hogy az üléseken, míg Mozart zenéjét hallgatja, kreatív tevékenységet végezzen, rajzoljon, fessen. Tomatis nagyra értékeli a képbéli kifejezőmódot. A bejárat halljában található képek, műalkotások a pácienseitől származó ajándékok. A terápia első napjait sokan a munka- vagy iskolanapba iktatott kellemes szünetként élik meg, amely közben átgondolják egyik-másik problémájukat. De néhány nap után – s főleg akkor, ha a rajzolás, festés segít a páciensnek a gondolatait félretenni -, a Tomatis által említett „eufóriás hallást” kezdik megélni a páciensek. Néhány páciensből kellemes gyerekkori élményeket idéz elő ez az eufória: ahogy gyerekkorukban rajzoltak, vízfestékekkel festettek, papírból hajtót, repülőket készítettek. Domonique Cuve ezeket a gyerekkori élményeket felerősíti azzal, hogy megpróbálja a pácienseket lebeszélni a figuratív és bonyolult ábrázolásról, mert az is egy nagyon kognitív és intellektuális erőfeszítést jelentene. Ehelyett inkább arra buzdítja a pácienseket, hogy engedjék belefolyni Mozart zenéjét a festményeikbe. Ez a fajta képi kifejezés segít a pácienseknek, hogy a racionális gondolkodástól és a nyelvtől – főleg az anyanyelvtől – elszakadjanak.

„Például a francia nyelv egy nagyon racionális nyelv” magyarázza Tomatis. „ha túlságosan belemerülünk a realitásba, akkor elidegenedünk. A realitás oda vezet, hogy már csak a rációban, azaz az értelemben hisz az ember. A tényleges gondolkodást Descartes lerombolta, mert bezárt minket egy racionális gondolkodási rendszerbe. A Dékárt-féle analízis és szintézis mindig egy mechanikusan és szisztematikusan felépített rendszeren belül zajlik. Vele ellentétben Einstein intuitíven járt el. Úgy fülelt, ahogy egy nagy énekes szokott.”

Gérard halláskárosodása és beszédzavara olyan súlyos volt, hogy kezelése a többi pácienshez képes jóval több időt vett igénybe. Ezen felül kiegészítő gyakorlatokat kellett végezzen, hogy a hallása és hangja közötti harmóniát újra helyreállítsa. Ezekhez a gyakorlatokhoz tartozott például az is, hogy egy mikrofon előtt kellett valamit mondania, majd egy kicsi eltolódással a saját hangját hallotta viszont a fejhallgatóban, s ezáltal stimulálták hallását és az „átnevelést”. Gérard órákon keresztül hallgatott gregoriánus énekeket azért, hogy a hallását az alsóbb régiókban, az „apai területen” ismét helyreállítsák. A terápia során Tomatis és munkatársai egy sor érdekes változást figyeltek meg Gérard-on. Megnőtt a mentális energiája, rendkívüli mértékben javult az emlékező- és koncentrációs készsége. Amikor a pszichés feszültség valamelyest lecsillapodott, agressziójának egy rész is eltűnt. A terápia előrehaladásával Gérard hallásgörbéje egyre simább lett. Hallása, beszéd-készsége, emlékező-készsége sorra újra visszatértek.

„Gérard esetében nagy szerencsénk volt” mondja Tomatis. „Hallásának helyreállítása és mentális energiáinak felszabadítása nagy előrelépést jelentett: ismét rátalált hangjára és emlékezőtehetségére.”

Tomatis már az elején érezte, hogy ez a Depardieu igen különleges eset, és Cochet-hez hasonlóan egyetlen Frankot sem kért a több hónapos terápiaért: Nagy meglepetéssel figyelte, hogy mi minden történik a kezelés során a felszínre. Amikor Gérard fizikai és pszichés gátjai megszűntek és a veleszületett beszéd és emlékezőtehetsége ki tudott bontakozni, akkor ismerte fel Tomatis és Cochet, hogy milyen tehetséggel és lehetőségekkel rendelkezett, hihetetlen kreatív intelligenciával, szinte fényképszerű emlékezettel, és abszolút hallással. Mindez abban a fiatal emberben rejlett, akinek iskolai teljesítménye mindennek elmondható volt, csak nem valami fényesnek. Ennek mi a magyarázata?

Gérard minden bizonnyal hihetetlen képességekkel született, de Tomatis meg volt győződve arról, hogy ugyan azon gyermekkori traumák, melyek beszéd-képességét befolyásolták, paradox módon erősítették fantáziáját, öntudatát és kiemelkedő mentális képességeit. Leegyszerűsítve a nagy traumák és érzelmek, melyek első életéveiben érték őt, melyeket ki se tudott fejezni, folyamatos robbanásokhoz vezettek, felbukkantak álmaiban, fantáziájában, kreativitásában. „Mi születünk vagyunk” mondja Tomatis önmagáról és munkatársairól. „Senkinek sem tudunk intelligenciát kölcsönözni, csak segíteni tudunk az embereknek, hogy intelligenciájukra rátaláljanak és optimálisan használják.... Ironikus módon kijelenthető: minél több gonddal és félelemmel nőtt fel valaki, sokszor annál inkább szerencsésnek mondható az illető. Nézzük Depardieu példáját: az ő esetében minden legbelülről jött. Kisgyerekként nagy belső nélkülözéstől szenvedett, majd ez kísérte őt iskolás korában is. És pontosan ebből ered művészi képességeinek egy része, hisz mindenkit megért. Olyan sok gondja volt, olyan sok akadályt kellett leküzdenie, hogy egy bizonyos ponttól fordulat következett be, s ezek a problémák hatalmas archívummá alakultak. Ezekben tárolta azokat a készségeket, melyekre a többi ember megértéséhez volt szüksége.”

Gérard kezelésének eredménye közvetlenül Cochet-vel folytatott munkájába folyt bele. Gérard-nak az volt a feladata, hogy olvassa fel a megtanulandó szövegeit, hogy a hallása, szeme és egyidejűleg a hangja is fejlődjön. Amikor Gérard ezzel a módszerrel kezdett dolgozni, sokkal könnyebben ment számára a kívülről tanulás. És ha most fellép a színpadra, hogy elmondjon egy művet, vagy eljátsszon egy szerepet, már nem kínozza a bénító pánik. Immáron lazán egymaga meg tudja tanulni a hosszú műveket, de még a nehéz szövegeket is és folyékonyan elő tudja adni. Előadóművészi technikájának és színészi képességeinek teljes kibontakozása érdekében még sokat dolgozott Cochet-val, de az újonnan visszanyert beszédkészség eredményeképpen már nem uralkodott el rajta folyton a félelem és önbizalma gyorsan nőtt.

Elmondása szerint ezt jórészt Mozartnak köszönheti. Akár milyen nehéz is volt Chateauroux-ban felnőnie, mégis azt eredményezte, hogy Gérard soha nem idomult a francia nyelv szigorú sémáihoz, formalitásaihoz, szabályaihoz, a társadalmi kényszerekhez és a Descart-féle logika és értelemmel szembeni alárendeltséghez. Gérard azt mondja, hogy Mozart egy teljesen új nyelvet tanított meg neki: a zene, a költészet, az intuíció és érzelmek nyelvét. „Hiányos iskolai képzettségem azt eredményezte, hogy a nyelvvel kapcsolatban tilalmak nélkül nőttem fel.” mondja Gérard „Amikor Cochet-val és Tomatis-szal elkezdtem dolgozni, akkor minden szó külön vizuális képpel kapcsolódott össze számomra. És amikor Racine és Moliere művet olvastam, a szavak zeneként csengtek a fülemben.”

Ez volt a kulcs: A szavak zenekénti meghallása varázsütésként nyitotta meg Gérard emlékező- és koncentrációs képességét. Mint egy zenei csodagyerek, aki egy melódiát pusztán egyszer hall és örökre megjegyez, úgy Gérard számára is ettől fogva elegendő volt egy költeményt vagy jelenetet egyetlen egyszer elolvasása ahhoz, hogy ha át tudta adni magát a szöveg belső harmóniájának és ritmusának, úgy azt az egész szövegrészt hibátlanul megjegyje. Ennek az adottságának a felfedezése nagy örömet és megkönnyebbülést jelentett számára. Tegnap – úgy tűnt számára – az iskolában még siralmasan felsült. Belőle nem *kis Mozart* lett (ahogy ezt a nagymamája megjósolta) és sokáig is tartott, amíg bemutatkozhatott Cyrano de Bergenac szerepében, de már joggal remélhette, hogy egy szép napon leküzdí a képzettségén tatóngó hiányosságokat és kulturális gyengéit, melyeket néhány hónappal ezelőtt még áthidalhatatlannak hitt.

A színészképzőben társai és főleg Cochet érzékelték változását. „Gérard felfedezett önmagában egy szenvedélyt, egy vágyat.” Mondja Cochet „Belevetette magát a könyvekbe, keményen dolgozott és gyűjtötte a tudást. A legtöbb ember azt hiszi, hogy a színészi képességeket könnyű elsajátítani, hisz jó alkattal bír, megfelelő a temperamentuma, és már tanulja is a szövegeket és játszik. A valóságban viszont éppen az ellenkezője az igaz. A jó játék ugyan olyan fárasztó, bonyolult és nehéz, mint a zenélés vagy bármely más művészi irányzat. A színészkedés szinte egy külön tudományág, és Gérard elhatározta magát, hogy megbirkózik ezzel a tudománnyal.”

Gérard változása a régi, még Chateaurouxból ismert barátai számára volt a legszembetűnőbb. „Hirtelen történt vele valami – megvilágosulásnak nevezném” mondja Michel Arroyo. „Mindannyian észrevettük.” Alain Depardieu meg van győződve arról, hogy az öccse számára ezek a változások a megmenekülést jelentették. „Gérard hihetetlen tehetséget fedezett fel önmagában és én mindig azon a véleményen voltam, ha nem talál rá a színészkedésre, akkor biztosan a börtönben végzi, ha egyáltalán addig életben marad.”

Michel Pilorge és néhány többi társ is Cochet osztályából konzultált Tomatis-szal, hogy javítsanak a hangjukon. Pilorge az elvégzett kezeléssel olyan elégedett volt, hogy évekkal később egy pszichikus trauma kapcsán ismét felkereste Tomatis-t és gyerekeit is hozzá vitte kezelésre. Gérard-on végbement változások viszont szinte megrémisztették. Chateauroux-ban egy agresszív, hallgatólag fiúként ismerte meg, Cannes-ban bátortalan, jó viselkedésű strandfiúnak látta, és most pedig hirtelen ő volt a híres párizsi színészképző csillaga. Figyelte, hogy hogyan bontakoztak ki Gérard rejtett képességei és tudta, hogy egy rendkívüli folyamat tanúja volt: egy művész születésének.

„Cochet első feladatok egyikeként Gérard-ra és rám egy Jules Laforgue költemény kidolgozását szabta, ám Gérard szinte semmit nem tudott megjegyezni. Alig egy évvel később csodaemlékezete volt. Minden könyvet falt, amit csak megkaparintott, mert gazdagítani akarta szellemét és tehetségét.” meséli Michel. „Bármit is tanult, teljesen felszívta magába. Egy év alatt egy teljesen más ember vált belőle s mégis ugyanaz maradt. Elsajátította a nyelvet, amit addig nem tudott, de megtartotta a karakterét és kisugárzását, melyek kezdetektől fogva a sajátjai voltak.”

1965 őszén, amikor elhagyta Chateauroux-t és Párizsba költözött, megesküdte magának Gérard, hogy új életet kezd. 1967 nyarán, alig két évvel később, sikerült is neki. Néhány véletlen találkozás révén felfedezte színészi adottságait. A párizsi színházi emberek között rokonlelkű társaságra lelt, akik emberi melegséget és biztonságot nyújtottak számára. Megismerkedett Párizs legnevesebb színészképző professzorával, aki egyben mentora is lett és évek hosszú során át kínzó megalázó beszédzavarából kigyógyult az Európa-szerte igen ismert hangspecialista révén.

Cochet és Tomatis révén ébredést, szinte újjászületést élt meg. Ami a művészetet, irodalmat és színházat illeti bizonyára tudta, hogy még csak a kezdeteknél tart és még mindig hitte, hogy soha nem fogja kivívni a művelt párizsiai rokonszenvét. De ahhoz képest, hogy tanulmányait megszakította, hogy teljesen üres zsebbel érkezett Párizsba, mégis elég sokra vitte, többre, mint amit akkor remélt, amikor azon a sorsszerű napon Michel Pilorge-zsal találkozott a chateauroux-i vasútállomáson.

„Jean-Laurent Cochet nyitotta meg számomra a színészi mesterség, Alfred Tomatis pedig a nyelv felé vezető utat.” mondja Gérard. „Alig tudtam egy mondatot befejezni, amíg nem ismertem Tomatis-t. Segített abban, hogy a gondolataimat sorba tudjam rendezni, megtanított egy képességre, amelynek segítségével gondolataimat egy egészé tudom alakítani és megérteni, de Michel Pilorge is kulcsszerepet játszott. Megmutatta nekem, hogy létezik másfajta út is, van más lehetőség is. Rajta keresztül megismertem egy új világot, melybe megbíztam. És éreztem, hogy tényleg lehetséges. Amit az ember valójában akar, azt el is tudja érni.”